

A könyv, ami ég lapjain végigvonul a fanyar társadalomkritika, amiben a szemlélő-leíró korántsem intakt. „A cinikus képzés nagyüzemben / folytatódik, dübörög az emberi méltóság szétrágása. / Gyógyszertabletták lavinái gurulnak szerteszt, szemlélődik / a józan ész.” – írja feLugossy, máshol pedig hozzát teszi: „Majd csak közbejön egy magyarázat, / vagy egy mellébeszélés, gondolták bizakodva.”

„[V]issza / kéne / állítani / a matricacimosítót / az emberiség / érdekében kéne / visszaállítani / mert / a matricacimosító / az emberiség / jótevője”. Egészen biztosan tudom, hogy elképzelésem sincs, mi lehet az a „matricacimosító”, de eléggé meg vagyok győződve arról, hogy tényleg vissza kéne állítani. feLugossy meggyőződött. Az utolsó oldalon van egy keresztretjvény, amit szerencsével lehet csak kitölteni, mert nincs minden négyzet jelentése meghatározva. Olyan, mint az egész kötet: komoly munkát ad, miközben játszunk. [MissionArt Galéria]

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF

A madár szól majd utoljára

VILLÁNYI LÁSZLÓ: MINDENEK ELŐTT

Hogyan olvassunk egy Villányi-kötetet, teszem fel magamnak a kérdést. Duchamp *Unhappy Readymade*-je jut eszembe. Pontosabban a Bolaño 2666-os szövegáradatában megidézett Duchamp-allúzió, ahol már szó sincs boldogtalanságról. Lecsupasztva ragyog fel a műtárgy egy Santa Teresa-i hátsó kert szárogató kötelén. „Amalfitano reggelente, mielőtt elindult az egyetemre, kilépett a hátsó ajtón, hogy a könyvet bámulva igya meg reggeli kávéja utolsó kortyait. Semmi kétség sem fért hozzá: a papír, amire a könyvet nyomtatták, jó minőségű volt, és a kötés rendíthetetlenül állta a természet viszontagságait.” Csak a könyv van, a természet van, meg valahol távolabb egy szemlélő, aki figyel az a mélyen őszinte, autentikus kapcsolatot, ami csak úgy, érdekel nélkül, akkor és ott kialakul. Talán nem tűnik szentségtörésnek, ha rögtön az elején kimondom: a primer olvasatot most is a szél adhatná. Vagy egy fa. Mondjuk egy szomorúfűz: „A szomorúfűz levele lapozgatja a könyvet, lenyúlva / hosszú árnyékával.” [szavai közé, 14.] Vagy épp egy fecske: „Hangosan kergetőznek a fecskék, nem zavartatják magukat / bele-beleolvasnak a kezemben tartott Kosztolányiba.” [rájuk vár, 49.] Az az evidencia, ahogy a vers Villányi költészetében visszairódik a természetbe, zavarba ejtő. Egyszerűségében és egyenes vonalúságában az. Ez a fajta, nyelvileg letisztított líra rengeteget bíz az olvasóra. Számol a jelenléttel, a világban-benne-lét saját[os] módját mutatja, sőt kínálja. Szelíd avantgárd, misztikus happening. A kivárás és a beérés lírája. Ahhoz pedig, hogy otthonos legyen egy Villányi-vers, szinte bizonyos, hogy ritmust kell váltani. Olvasni és élni, az életet olvasni, az olvasottat élni, hogy a két infinitívusz áttűnhessen egymásba. Szól az apostrofikus intenció: „Időzz el egy megfáradt kéz szépségén; évtizedről / évtizedre.” [mezitláb futott, 23.] Ki kell tehát nézni a kötetből, keresni a valóságvonatkozásokat.

Villányinál a kezdetektől összeér az írás- és az életgyakorlat. Igaz, az idő múlásával a kötetek is egyre érzékenyebben játszanak rá erre az együttállásra. „Az öreg-

ség jele, ha egyre teljesebben éled meg / a semmiségeket.” [egyre teljesebben, 35.] Csehy Zoltán nagyon lényeglátón jegyzi meg a kötetről írt recenziójában: „Lát-szatra megint ott vagyunk, ahol Oscar Wilde, aki szerint nem a *művészet utánozza az életet*, hanem az *élet utánozza a művészetet*. Villányi ennél természetesen megszzeb- bre megy: nem lehet tudni, hogy ki kit utánoz, az egyik nem létezhet a másik beavatkozása nélkül, mihelyt az egyik szegmens a maga »tisztaságába« révedne, belepiskít a másik, és ez se nem jó, se nem rossz, hanem helyzet.” [A *villamos hang- ja májusban*, ÉS, LXIV. 27.] Éppen a fent bevezetett olvasattal nem számol Szigeti Bálint kritikája, amikor a következőket jegyzi: „A *mindenek előtt* közhelykavalkádjá nagyon is személyes problémát mutat be: egy leélt élet uniformitásáról és ezen ke- resztül az elégtelenségéről, feleslegességéről vall. [...] Ez a versbeszélő csupa olyan életrészletet fed fel, amik nem bizonyultak elég méltónak ahhoz, hogy vers legyen belőlük: »vershez még a lábtörés / sem lett volna elég« [Sarok], nemhogy annak a ténye, hogy »csütörtökönként ki kell húznom a ház elé a kukát« [Kuka]. [A *rózsa csak rózsa*, Kortárs Online] A kötet tulajdonképpen épp ennek ellenkezőjét mutatja, a vers a *mindenek előtt*ben akkor is van, ha a téma esetleg nem indokolja a kibon- tást. Mert a nem-írásról szóló vers is vers. A versek beszélője nem a verset kérdője- lezi meg, hanem a mondhatóság feltételeit firtatja. A versek tétje sokkal inkább az, hogy művészi értelemben ennek a költészetnek a legtisztább formája maga az élet, s ez egyben az „írott” líra elnémulását is jelenti majd. „Hónapok óta egy sort se írt, s nincs hiányérzete, / nem áthatni érvelni, legalább nem zavarják a szavak, / azon ka- pom, hogy békésen elvan a nem-írásban” [Egylényegű, 83.]. Most még az az állapot van, amikor paradox módon a semmi is valami. „Kimondja: semmi; hogy elfedjen valamit.” [16.] Az uniformitás pedig végképp nem Villányi opusának problematikája, vagyis semmiképp nem az, a versek perspektívája felől nézve. Persze nem véletlen, hogy itt akad bele a kritika ebbe a lírába, csak úgy érzem, néhány ponton túlhajtja magát a versek által felhúzott horizonton. Olyan filozófiák jelölik ki ezeknek a szö- vegeknek a helyét, mint például Kuo Sze sorai: „Egyetlen hegy is majd száz külső formát gyűjt össze magában... [...] egyetlen hegy is több ezer hegy jelentését és magatartását gyűjti össze magán.”

A vers tehát szokás. Mindennapi gyakorlat, helyezkedés. Hasonlóan William Carlos Williamshez [„olyan sok / múlik / egy vörös / talicskán / ragyog az eső- / víztől / körötte fehér / csirkék” [A *vörös talicska*]], Villányi is a létezés nyelvi lekíséré- sét teszi meg a líra feladatának. Különbőség a két versbeszélő világhoz-fordulásának hangoltságában van. Williams nagyon szikár, inkább kopogós verssoraival szemben Villányinál sokkal puhább, szerényebb, sokszor az élettől elbódult szentimentális hang jelenik meg. „Hatvanhat évesen minek vesz az ember talicskát, / szinte nevet- séges, milyen büszkén toloom végig / a falu főutcáján, megrakva madáreleséggel, a horgany / vidáman csillog a napsütésben” [Talicska, 71.] A két költő kapcsolata most annyiban érdekes, hogy a látványos egybeesés itt nem egy direkt intertextuális kap- csolódásként értelmezhető. Azért sem, mert Villányi bár nagyon szemérmesen, de minden alkalommal, ha szóba kerül, jelzi, hogy versei természetesen számolnak a hatástörténeti utalások felkutathatóságával, szövegei soha nem egy másik szöveg soraira íródnak. Az ő versei az életet *hallgatják ki*. A két költő verseinek keresztmet- szete tehát pont a mindennapiság tettenérése által inspirált nyelvi tisztaságban fe-

dezhető fel. Örülnek a létezés legapróbb neszeinek is. „Mint gyerekkoromban, újra meg újra rácsodálkozom / a tiszta ágynemű ünnepére.” (száraz lábbal, 20.)

Villányi verseit olvasni olyan, mint egy meditációs gyakorlat. Mintha kilégzésre, belégzésre íródnának. Nincs zaklatott tempó, folynak a sorok. A lírai alany beszívja a látványt, kiereszti a mondatot. Ezek a szövegek számolnak az idővel. Nem akarják megúszni a mögöttes tapasztalatot. Nincs vers, míg nincs élmény. (Élmény pedig minden létrezdülés.) A hétköznapiság a gyökere ennek a lírának. Úgy is, mint téma, és úgy is, mint versgyakorlat. Mindennap végigbiciklizni ugyanazt a szakaszt, kivárni a vonatot, bevárni a madarakat, felkutatni a napi kavicsot, bejárni a folyó menti teret, és igazodni az aktuálisan szemlélthez. A környezet, mint a körülöttünk létező dolgok összessége ez által a figyelem által felértékelődik. S ahogy Simone Weil írja a *Kegyelem és nehézkedés* című munkájában: „a szépség nem beszél, de hangja van a hívásra”. Ennek a hívásnak engedelmeskednek a szövegek: „Fut a lány, mert így szebb, fut a tavaszba, hogy akinek / van szeme, lássa.” (*Lépteidre várna*, 15.) A dolgok érdek nélküli fürkészése, majd nyelvvé alakuló versnyomata megint csak ősi keleti esztétikákat idéz. Lu Csi költészetről szóló nagyívű fu-jából kiemelt részlet akárha a *mindenek előtt* fülszövege volna: „A költő a dolgok közepében állva a nagy titkokat szemléli, / s közben érzelmeit s elméjét a régi feljegyzésekből táplálja. / Együtt halad a négy évszakkal, sóhajtozva az elmúlás felett, / bámulva néz a tízezer dologra, s a világ sokféleségére gondol.” Ez a párhuzamos haladás érleli meg ennek a lírának az egyik legérvényesebb szólamát: az ember és természet messzemenően demokratikus egybe-valóságát. A *mindenek előtt* szövegeiben (de ez minden más Villányi-szövegről is elmondható) nem válik kérdéssé, ki/mi a felsőbbrendű, a versek etikája ez tulajdonképpen, hogy evidensnek veszik ezt a koegzisztens állapotot. A lényegiség a fontos, az, hogy így vagy úgy, de eredendően (is) minden versben van. „kézirásom olvashatatlan, / mégis tökéletes versként nyílik minden virág” (*nyomozó*, 75.); „[...] ha nem jut eszembe valamely hiányzó szó, átkiáltja / a rigó, a csalogány.” (*újra rázendít*, 46.) Ami mégis különbséget tesz a két entitás között, az az idő(tartam). A természet látszólag folytonos. Mindig van. Az emberi étellel összehasonlítva ideje sokkal inkább eternális dimenziót kap. Az emberélet ezzel szemben töredék. Akár egy matematikai példában, hozzáadódik, majd kivonódik a természetből, tehát múltása is sokkal látványosabb. Persze ehhez a perspektívához kell az is, hogy Villányi verseiben olyan idősavok között válhasson olvashatóvá (érzékeltetővé) a személyiség, melyek radikálisan képesek azt a múltékonysága felől kontextualizálni. „Nődögél a tavasszal ültetett diófacsemete. Mire dús / lombot növeszt, életeden túlra nyúlik árnyéka.” (*életeden túlra*, 52.)

Mintha már a cím is erre a kérdéskörre akarna reagálni temporalitásával. *Mindeknek előtt*, azaz minden előtt, mindenki előtt van valami. Valami nagyobb távlatokkal rendelkező, amihez így-úgy viszonyítva magunkat megalkottuk saját vonatkozásaink absztrahált rendszerét, az emberi időt. Ezekben a szövegekben az ember megelőzöttségében létezik, s ez adja teremtménységének lágyan hangolt lírai pozícióját. „Különleges kavicsra lel, s nem kételkedik, neki / csiszolódott az időben, ujjairól álmodott a folyó mélyén.” (*ujjairól álmodott*, 29.) A legújabb kötet (is) a létbevetttségnek nagyon alázatos, tudatosan a művészetre, szorosabban véve a költészetre hangszerelt módozatait járja körül. Ugyanakkor nem lehet figyelmen

kívül hagyni, hogy egy beért költői pálya számvető gesztusaival szembesülünk. Ettől nehéz, olykor szorongató. „Biciklizett tíz, sétált huszonegy, várakozott harminckét / évet. Össze is állt életrajza.” [szemedben haldoklik, 13.]

De mi a költészet Villányinál? A költő, aki akadémiai székfoglalóját a vers természetéről írta, nemcsak hogy állandóan felteszi ezt a kérdést, hanem kísérletezik is annak kibonthatóságával, tettenérésével. [Kifejezetten domináns ez a keresés a *Vivaldi naplójából* és a *Valaki majd – Ismeretlen költőnk verseinek* szövegeiben.] Nincs kiérlelt definícióm, inkább csak szavak sorolhatók egymás után: kép, szó, élet, zene, évszakok. Rítus és ritmus. Tudatosan komponált szövegek adják ki a verseskönyvek ütemét. Most is, mint a megelőző líragyűjteményben, az *egyszer csak* címűben (a két kötet közé ékelődött az esszéket és metaszövegeket összetartó *Voltaképpen*) jól elkülöníthető ritmusszekciók váltják egymást, s ezzel együtt poétikailag is más ígérnek. Fontos kiemelni, hogy bár Villányinál végtelenül fontos a kontinuitás, most, ebben a kötetben kissé eltolja a hangsúlyokat az előző művekhez képest, még akkor is, ha témái és szavai változatlanok. A *mindenek előtt* formailag és ritmikailag is újít. Míg az *egyszer csak* haiku-szerű „kavics versei” összehúzzák az időt, addig az új kötet „műhely-forgácsai” [egymás mellett haladó versmondatok] kozmikus-sá teszik. Itt benne vannak a meg nem írt, az elszalasztott, a tévesztett mondatok is. „Hány találkozást szalaszthattam el [...] elfelejtett vétkeim [...] Még a semmire is emlékezni akarsz? [...] Milyen lehetne az elveszített szavaidból megírt életrajz? [...] »Deret harangoznak.«” Sőt a sorok közé ütött enterrel, képileg is kijátssza a még-még-nem-érkezett mondatok versnyelvi megfelelőjét. Hiszen ott van minden. A vers és a vers helye is. Egymás felől felmutatva a kettőt. Az *egyszer csak* kötetből így szól a *Por* című szöveg: „Milyen lehet egy marék, / a fakopáncs munkálkodása nyomán / aláhulló por? Míg a *mindenek előtt*be visszacitált vers újra elveszti formáját, alpanyagként, töredékként definiálódik egy másik szöveg laza szöveteként, ezzel együtt egy további vers lehetőségeként. „Ismered egy marék, a fakopáncs munkálkodása nyomán / összegyűlt por finomságát? / Mint aki a világ idején kívül, saját tempójában baktat / a hegyen, rejtelmes völgy fölé ér, s úgy néz szemébe / egy tó, akárha minden reggelen.”

A kötet, bár terjedelmét tekintve nem mondható monumentálisnak, magában tartja az egész életművet. A versek által felmutatott személy aprólékos munkával hurcolja be élete darabkait a könyvbe és a kertbe. Átfordítva az irodalomba és az életbe. Az első rész, a műhely [*nap mint nap*] maga a vers előttje, utánja, közbenje. Mondhatni a líra élete. A második rész [*mondatai közé*] a költő és a hétköznapi ember versbegyűrt *doppelgängere*, a két világ egymásra hajtogatása a szövegben: „sőt arra célzott, ha úgy érzi, hiányzik egy sor / s az ő fantáziája csődöt mond, én segíthetnék, / itt szakítom félbe, erről ne is ábrándozzon, / ne nézzen bolondnak, elég, hogy helyette élék.” [*Élek*, 79.] Romantikus alakzat, egy végtelenül romantikus alkatú költőtől. A második rész verseiben megidézett duplikált tudat polemizáló hangjainak elkülönülése, majd egymásra simulása, egy jól előkészített költői búcsú dramaturgiájaként is érthető. Persze itt vissza kell gyorsan ugrani egyet, merthogy a *nap mint nap* mondatainak is van egy nagyon erős hagyatéki jellege. Mintha egy szobába lépnénk be, ahonnan már hiányzik a tulajdonos, tárgyai mégis megmaradnak létezésének indexeként. A költői nyomhagyás igénye, az automatikus írás

hagyományát is felelevenítő szövegeken a mondattörések bravúros iktatása figyelemreméltó. „Akárha újra látná az Ararát kontúrját. A meggyilkolt / sikolyok mögött.” (*fürödni hívja*, 27.) Az első rész enumerációját még erőteljesebbé teszik a második rész verseinek leltár-etapjai. „Itatós, indigó, cukros zsíros kenyér, tintaceruza, / hívja elő gyerekkorunk szavait, míg a kert széléről / a gyorsan elhervadt, csalódást kel-
tő virágok / helyére ültetem a vérborbolyát, babérmeggyet” (*Varázsmogyoró*, 69.). Ahogy fogy a költői szó (szusz), kopik ki a hagyományos értelemben vett mondat, és adja helyét a listának. Egyre több minden kerül kintről be. Az ember által művelt teret [kert] az ember elmúlása után az odahonosított növények és állatok tágítják ki és hosszabbítják meg. Így megy ez. „Mint a fecskék, majd kiülünk mi is, felkészülünk / a leghosszabb útra? Bizony vannak ehhez hasonló / öreges gondolataid; pedig milyen jó helyen időznek / azok a fecskék. // [...] Biciklizik az alma-, a körte- s a szilva-
fa. // Könnyű gödröt árok a folyton termő málna töveknek, / ültetésig nehogy kiszáradjanak. Valamiképpen így tettem / emlékeimmel is. [gödröt árok, 53.] Azt gondolom, kevés hitelesebb dolog van, mint fecskéről szólni, ha szorít az idő. (*Kalligram*)

PINTÉR VIKTÓRIA

„Össeilleszteni a mozaik darabkát”

NAGY GERZSON: *DÉLUTÁN APÁMMAL*

Nagy Gerzson *Délután apámmal* című regénye 2020 tavaszán jelent meg a szerző debütáló köteteként, fül-és borítószövegén neves elődök ajánlásával. Takács Zsuzsa a mű szenttelenségét, írójának stílusérzékét méltatja, s az alkotóra hivatkozva Ottlik, Mészöly, Salinger, Camus hatását emeli ki, Zoltán Gábor pedig szellemes összefoglalóval igyekszik kedvet csinálni az olvasáshoz a szöveg testi-érzéki aspektusait (Gumbrecht kifejezésével jelenlételeményeit) és aparegény-jellegét fókuszba állítva. Az alábbiakban – nem lebecsülve ugyan e szikár könyv gondolatvilágának felsejlő mélységeit, ám erősségeinek és fogyatékoságainak hatékonyabb feltérképezését főként szerkezetének, elbeszéléstechnikájának feltárásától remélve – elsősorban a regény struktúráját és narratopoétikai vonásait vizsgálom majd, vázlatosan némi tartalomismertetést is recenziómba csempészve.

A *Délután apámmal* [a továbbiakban *DA*] huszonkét (többnyire egyszavasra redukált címmel ellátott) fejezetre tagolódik. Saját műfaji meghatározása szerint *regény, közöklél*, tehát a cselekmény nem lineáris, a fejezetcímek elliptikusságával összhangban rengeteg a kihagyás, és szembeötlő az anakrónia is, hiszen a már bekövetkezett események utólagos ismertetései ugyanúgy átszövik a regényt, mint a jövő felvillantásai. A szóban forgó analepsziseket és prolepsziseket néhol könnyű követni, olykor kontextuálisan következtethetők ki, de a mozaikokból azért körvonalazható a fabula. Zanzásítva: a kései fiúgyereket az első elvégzett gimnáziumi évet követően szülei nevelési céllal kollégiumba íratják, a gátlásos srác beilleszkedése sikeres, jól